לא להצעת חוק הבוררות בבתי הדין הדתיים הפוגעת בזכויות נשים ובשלטון החוק

מיד לאחר הקמת הממשלה הנוכחית בינואר 2023 הונחו על שולחן הכנסת שתי הצעות חוק פרטיות מטעם חברי כנסת ממפלגת יהדות התורה בעניין חוק שיפוט בתי דין דתיים,[1] אשר נועדו להרחיב את סמכויותיהם של בתי הדין הדתיים לדון גם בנושאים אזרחיים (כגון תביעות ממוניות וסכסוכי עבודה) במסגרת הליך בוררות. האפשרות לקדם הסדר דומה עלתה כבר בהסכמים הקואליציוניים של מפלגת ש"ס עם מפלגת הליכוד.[2] דיון בשתי הצעות החוק בהכנה לקריאה ראשונה נקבע להתקיים בוועדת הכספים בראשות חבר הכנסת משה גפני מיהדות התורה ביום 5.11.24.

המשמעות היא שבתי הדין הרבניים, השרעיים והדרוזיים יוכלו לדון בעניינים אזרחיים בהתקיים שני התנאים המצטברים הבאים: (1) הצדדים הנוגעים בדבר הביעו בכתב את הסכמתם לכך (2) אחד הצדדים הנוגעים בדבר לפחות הוא בן דתו של בית הדין. על ההליך יחולו הוראות חוק הבוררות, התשכ"ח-1968, בשינויים המחייבים.

עמדת מכון זולת היא שמדובר בהצעת חוק אשר תביא לפגיעה ממשית בזכויות נשים, בעקרון השוויון, במערכת המשפט הישראלית, ובזכות הגישה לערכאות של אזרחי ישראל. הרחבת סמכויות בתי הדין הדתיים היא מהלך שמסכן את מעמדה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית, ופותח פתח למסלול שיפוטי בלתי שוויוני, מדיר ומפלה בחסות ובמימון ממשלתי.

יש לציין כי הצעת החוק האמורה אינה הצעד היחיד שיזמה הממשלה להסגת זכויותיהן של נשים. במסמך של מכון זולת שכתבה עו"ד רעות גלבלום במרץ 2023, המנתח את השלכות המהפכה המשטרית על זכויות נשים ושוויון מגדרי, מובאות בפירוט היוזמות שמקדמת הממשלה הנוכחית אשר יביאו לפגיעה משמעותית בנשים.[3] הרחבת הסמכויות של בתי הדין הרבניים היא נדבך מרכזי בשורת המהלכים שיזמה הממשלה בהקשר זה, והיא צפויה להעצים את הפגיעה בנשים במידה שתעבור.

להלן נימוקי מכון זולת לכך שמדובר בהצעת חוק מסוכנת ואנטי דמוקרטית:

1. **פגיעה במערכת המשפט האזרחית ובמשטר הדמוקרטי**

הצעת החוק תיצור מסלול שיפוט מקביל למערכת המשפט האזרחית, אשר יפעל על פי הדין הדתי ולא על פי חוקי המדינה. מהלך זה עלול לערער את מעמדה המונוליטי של מערכת המשפט, להוביל לפסיקות סותרות ולהביא להחלשתו של שלטון החוק.

מדובר הלכה למעשה ביצירתה של מערכת משפט הממומנת על ידי כספי ציבור, אך פועלת מחוץ למערכת האזרחית ולערכי חוקי היסוד של מדינת ישראל. במדינה דמוקרטית, השוויון בפני החוק מהווה עקרון בסיסי, אך כאשר בית דין דתי פוסק בהתאם לחוקי הדת, הוא אינו נדרש להחיל את ערכי

---

[1] הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ג-2023 (פ/1178/25), **מאגר החקיקה הלאומי – אתר הכנסת**; הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ג- 2023 (פ/1579/25), **מאגר החקיקה הלאומי – אתר הכנסת**.

[2] הסכם קואליציוני בין סיעת הליכוד לסיעת ש"ס | הממשלה ה-37 (28.12.2022).

[3] רעות גלבלום, במושב האחורי: המהפכה המשטרית מסיגה לאחור זכויות נשים, **מכון זולת** (7.3.2023).

השוויון, והחלטותיו עלולות להפלות נשים, מיעוטים או אוכלוסיות שמעמדן מוחלש במסגרת הדין הדתי. כבר עתה נשים חשופות ליחס מפלה בהקשרים שבהם פועלים בתי הדין הדתיים כיום. הרחבת סמכותם לתחומים נוספים תרחיב אפליה מבנית זו ותערער אף יותר על עצם חובת השוויון של המדינה כלפי אזרחיה.

כמו כן, הסמכת בתי הדין הרבניים לדון בעניינים אזרחיים תאפשר להם דריסת רגל גם בעניינים הנתונים לסמכות בלעדית של בתי דין ייחודיים, למשל של בתי הדין לעבודה. יש לזכור כי דיני העבודה האזרחיים התפתחו לאורם של ערכים ליברליים והגנה על זכויות אדם ואזרח כגון הזכות למנוחה ולפנאי; עוד הם מבטיחים זכויות פנסיוניות והפרשות שונות שאינן קיימות כלל בדין הדתי. בנוסף, הדינים האזרחיים מכירים ביחסי הכוח שעשויים להיווצר ביחסי עובד-מעביד, ועל כן הם מעניקים הגנות לעובדים אל מול מעסיקיהם. הגנות אלו על זכויות העובד אינן קיימות בדין הדתי. הבדלי הכוח ביחסי עובד-מעביד עשויים לערער את יכולתם של העובדים לסרב להתדיין בבית הדין הרבני במקרה של סכסוך עבודה, או אף לאלץ אותם להסכים שכל סכסוך עבודה יידון בבית הדין הרבני – כתנאי להעסקתם, באופן שמאיין את משמעות התנאי הראשון המוגדר בחוק, להסכמת שני הצדדים.

בנוסף, חוק הבוררות מאפשר ערעור מוגבל מאוד על פסקי דין של בתי דין דתיים, מה שעלול להוביל לפסיקות שאינן עומדות באמות מידה משפטיות מקובלות. כך, אזרחים המתדיינים בפני בתי הדין הדתיים עלולים להיות כבולים להחלטות המוסד הדתי מבלי אפשרות לפנות לבית משפט אזרחי על מנת לשנות את ההכרעה.

2. פגיעה בשוויון ובזכויות נשים

הסמכת בתי הדין הרבניים לדון בעניינים אזרחיים תאפשר להם לדון בענייני ממונות בין בני זוג על פי דין תורה – דבר שנמנע מבית הדין הרבני כבר בשנות ה-70 של המאה הקודמת. אז נקבע בבג"ץ כי על בתי הדין הדתיים להחיל את הדין האזרחי בבואם לדון בענייני ממונות בין בני זוג. זאת, משום שההלכה היהודית היא פטריארכלית ומפלה נגד נשים באופן מובנה, כורכת בין זכאות לרכוש לנאמנות מינית של האישה בלבד, ומאפשרת לגברים סחטנות כלכלית תמורת גט. על פי ההלכה, אין אפשרות לשחרר אישה מנישואיה ללא הסכמת הגבר, בעוד ניתן לשחרר גבר מנישואיו גם ללא הסכמת האישה. הרחבת סמכותם של בתי הדין הרבניים תאפשר בעצם לעקוף את פסיקת בג"ץ, ותשיב לקדמותו את המצב אשר בו נשים מופלות לרעה מתוקף דינים מיושנים שאינם רואים בה אדם שווה זכויות.

על אף שהצעת החוק מציינת במפורש כי על מנת שלבית הדין הדתי תהא סמכות נדרשת הסכמה בכתב מכל הצדדים הנוגעים לדבר, נשים, במיוחד במגזרים דתיים ושמרניים, עשויות להימצא תחת לחץ חברתי ומשפחתי להסכים להתדיין בבתי הדין הדתיים, גם אם אינן רוצות בכך. בכך הצעת החוק מאפשרת להציג בפני נשים את הבחירה בבתי דין דתיים כהסכמה "רצונית", אך בפועל רבות מהן יעמדו בפני סביבה כופה שאינה מאפשרת התנגדות ממשית. מצב זה עלול לפגוע בזכויות נשים ולהוביל אותן לוויתורים בלתי סבירים על זכויותיהן כדי למנוע קונפליקטים עם משפחתן או עם הקהילה.

לכן, אחד האיומים המשמעותיים ביותר בהצעת החוק הוא שהיא תסכן את זכויותיהן הכלכליות של נשים. זאת מכיוון שכאשר עניינים כלכליים יתבררו בבתי הדין הרבניים, נשים עלולות למצוא עצמן נדחקות להסכים לפשרות לא הוגנות או להפסדים כלכליים משמעותיים. באופן זה הצעת החוק מקשה על נשים להיאבק על זכויותיהן במסגרת אזרחית הוגנת, ומעניקה יתרון לצד החזק יותר.

איום זה מתחזק לאור העובדה לפיה בתי הדין הדתיים אינם מאפשרים מינוי של נשים כדיינות, מה שיוצר מסגרת שיפוטית גברית לחלוטין. בהיעדר דיינות, נשים המתדיינות בבתי הדין הדתיים מוצאות עצמן לעיתים קרובות במצב שבו אין להן ייצוג אמיתי, והדיינים עשויים להיות רגישים פחות לנקודת מבטן הייחודית של נשים. מצב זה עלול להוביל לפסיקות מוטות ולפגיעה נוספת בזכויותיהן.

לסיכום, כמו בנוגע לישיבה מאחור בתחבורה הציבורית, וכמו בנוגע ללימודים בהפרדה מגדרית, **מהרגע שהאפשרות קיימת בחסות המדינה – יש חשש להפעלת לחץ מתוך הקהילה, להסכים או אף להעדיף את בתי הדין הרבניים. זאת, חרף העובדה שהדין הדתי מכיל צורות שונות של הפליה מובנית כנגד נשים, ואינו מתייחס להתפתחויות משמעותיות שחלו לאורך מאות שנים בזכויות האדם והאזרח, וכן בזכויות עובדים ובזכויות נשים.**

3. פגמים בהליך החקיקה

פסלותו של הליך החקיקה עולה בבירור ממכתב של היועצת המשפטית לכנסת, עו"ד שגית אפיק, אשר מדגיש את הליקויים החמורים בהעברת הצעת החוק לדיון בוועדת הכספים במקום בוועדת החוקה, באופן שמעלה חשש לשיקולים פוליטיים המניעים את ההחלטה.[4] אפיק הצביעה על כך שוועדת הכספים אינה הוועדה המתאימה לדיון בהצעות חוק בנושא סמכות בתי דין דתיים, אשר באופן טבעי היה אמור לידון בוועדת החוקה, חוק ומשפט. יתרה מכך, העובדה כי אחד מיוזמי הצעת החוק הוא יושב ראש ועדת הכספים עצמו, מעלה חשד לניגוד עניינים ולטעם פסול בהחלטה זו, העלול לפגום בתקינות ההליך החקיקתי ולערער את אמון הציבור במערכת החקיקה. אפיק מציינת כי התהליך מהווה תקדים מדאיג לפעולה לא ראויה בניהול הליכי החקיקה, אשר יש לו השלכות על תפקוד הכנסת ועל הליך חקיקתי תקין.[5]

לסיכום, מכון זולת מתנגד בתוקף להצעת החוק אשר מעניקה לבתי הדין הדתיים סמכות לדון בעניינים אזרחיים במסגרת הליכי בוררות. הצעת החוק מסכנת את עקרון השוויון, פוגעת בזכויות נשים ומערערת את מעמדה של מערכת המשפט האזרחית. ההצעה עלולה להוביל ללחצים חברתיים על אוכלוסיות מוחלשות, במיוחד נשים, לבחור בהליך בוררות דתי שאינו מבטיח ייצוג הוגן ושוויוני.

כתיבה: עו"ד טל הלל

---

[4] עו"ד שגית אפיק, מענה למכתב בנושא העברת הצעות חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ג-2023 מוועדת החוקה, חוק ומשפט לוועדת כספים (9.6.2024).

[5] שם.